

Alina Filinowicz

Białystok

Sufiksy *-ewicz*, *-owicz* w nazwiskach i nazwach terenowych Białostocczyzny i ich synkopa w wariantach gwarowych

Obszar Białostocczyzny ze względu na historię swej przynależności państwowej oraz procesy osadnicze był w XVI wieku terenem wzajemnego oddziaływania różnych kultur, nakładania się wpływów polskich, wschodniosłowiańskich i bałtyckich. W wyniku procesów kolonizacyjnych, szczególnie intensywnych w wiekach XV–XVII, zetknęły się tu różne pod względem etnicznym, językowym i konfesyjnym grupy ludności. Zachodnią część zasiedliła ludność polska z Mazowsza, część południowo-wschodnią osadnicy ruscy, nadbużańscy pochodzenia północnoukraińskiego, a część północno-wschodnią objęła białoruska ludność z okolic Grodna i Wołkowyska z dużą domieszką litewską i potomkami dawnej Jaćwieży¹.

Kształtujący się w takich warunkach historyczno-kulturowych system nazewniczy Białostocczyzny charakteryzował się bogactwem form oraz ich zróżnicowaniem pod względem fonetycznym, słowotwórczym i znaczeniowym².

W polskiej i wschodniosłowiańskiej kulturze nazewniczej podstawowym, szeroko stosowanym sposobem identyfikacji osób były formacje patronimiczne. Struktury te znane były już w okresie prasłowiańskim. Tworzono je za pomocą przyrostka **it'ь*, którego kontynuatorem w języku polskim był formant *-ic*. W średniowieczu polski sufiks został rozbudowany o dodatkowe elementy morfologiczne *-ew*, *-ow*. Następnie, pod wpływem ruskim, wygłosowe polskie *c* przeszło w *cz*³.

W XVI-wiecznej antroponimii Podlasia dominowały formacje patronimiczne derywowane sufiksem *-owicz*/*-ewicz*. Potwierdzają ten fakt ba-

¹ Zagadnienie kolonizacji Białostocczyzny szeroko omówił w licznych pracach J. Wiśniewski, m. in.: *Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny, geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta Baltico-Slavica” 1977, t. 11, s. 7–80; oraz *Rozwój osadnictwa na pograniczu polsko-rusko-litewskim od końca XIV do połowy XVII wieku*, „Acta Baltico-Slavica” 1964, t. 1, s. 115–135, i inne publikacje.

² L. Ci t k o, *Z historii kształtowania się nazewnictwa osobowego północnej Białostocczyzny*, „Białostocczyzna” 1997, t. 1, s. 40.

³ Por. L. D a c e w i c z, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok 2014, s. 65; Z. K l e m e n s i e w i c z, *Historia języka polskiego*, Warszawa 1974, s. 305.

dania przeprowadzone przez Annę Berlińską, Lilię Citko, Leonardę Dacewicz, Bazylego Tichoniuka, Piotra Złotkowskiego¹ i innych.

Upowszechnienie się w podlaskiej antroponimii nazwisk na *-owicz*/*-ewicz* to wynik oddziaływania modelu nazewniczego obowiązującego w kancelarii Wielkiego Księstwa Litewskiego, którego częścią do roku 1569 było Podlasie. Wśród litewsko-ruskiej szlachty Księstwa nazwiska z „-wiczem” pozycją społeczną odpowiadały polskiej szlacheckiej formacji na *-ski*. W drugiej połowie XVI wieku ten wzorzec nazewniczy był stosowany wśród innych warstw społecznych na Podlasiu².

We współczesnym zasobie nazwisk funkcjonujących w regionie białostockim antroponimy na *-ewicz*/*-owicz* są powszechne. W podlaskich ośrodkach naukowych nie prowadzono dotychczas badań statystycznych, które wskazałyby, jaki procent wszystkich nazwisk stanowią te formacje. Odwołać się natomiast można do białoruskiej literatury przedmiotu. Na podstawie pracy Mikołaja Biryły *Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў*³, stwierdzić można, iż na obszarze Białorusi formacje derywowane sufiksem *-ewicz*, *-owicz* stanowią 11% wszystkich nazwisk. Są jednak obszary, w których ten typ jest dominujący i wynosi ponad 50% ogółu antroponimów (tj. północna część obwodu mińskiego, wschodnia część obwodu grodzieńskiego, zachodnia część obwodu witebskiego). W przylegających do Polski zachodnich rejonach obwodu brzeskiego i grodzieńskiego wskaźnik produktywności struktur na *-ewicz*, *-owicz* wynosi od 10% do ponad 30%. Przypuszczać należy, że podobna frekwencja utrzymuje się na pograniczu Grodzieńszczyzny i przylegającym obszarze Białostocczyzny.

Głównym tematem artykułu są nazwiska mieszkańców Białostocczyzny z sufiksem *-ewicz*, *-owicz*, a właściwie warianty gwarowe tych nazwisk, w których zaobserwowano zjawisko synkopy⁴. Ten proces fonetyczny pole-

¹ A. B e r l i ń s k a, *Antroponimia Tykocina od XVI do XIX wieku*, Białystok 1988 (maszynopis); L. C i t k o, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok 2001; L. D a c e w i c z, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok 2014; B. T i c h o n i u k, *Antroponimia południowej Białostocczyzny w XVI wieku*, Opole 1988; P. Z ł o t k o w s k i, *Nazwy osobowe szlachty podlaskiej z formantem -icz, -owicz, -ewicz w XV–XVII wieku*, „Studia Slawistyczne” 1999, t. 1, s. 343–348.

² Por. L. C i t k o, *Nazewnictwo osobowe...*, s. 14, 60–65, 127; oraz L. D a c e w i c z, *Historia nazwisk...*, s. 106–107.

³ М.В. Б і р ы л а, *Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай)*, Мінск 1963, s. 31–33.

⁴ Synkopa – od gr. *synkope*, zjawisko fonetyczne polegające na zaniku nieakcentowanej głoski lub grupy głosek wewnątrz wyrazu, co pociąga za sobą jego skrócenie. Jest to proces charakterystyczny w niestarannej, szybkiej wymowie. Przykłady wyrazów synkopowych: [prezdent] zamiast *prezydent*, [org'inalny] *oryginalny*, [vogle] w *ogóle*, [uñiverstet] *uniwersytet*. Por. A. Nagórko, *Podręczna gramatyka języka polskiego*, Warszawa 2010, s. 74; oraz *Mały słownik języka polskiego*, pod. red. S. Skorupki, Warszawa 1969, s. 792.

ga na redukcji głoski [w] wewnątrz formantów -ewicz, -owicz, co powoduje ich skrócenie, uproszczenie do postaci -eicz, -oicz.

Warto nadmienić, że formacje ze zredukowanym sufiksem -ewicz/-owicz funkcjonowały już w historycznych nazwach osobowych Podlasia. Historyczne antroponimy z uproszczonym sufiksem określane są jako potoczne, gwarowe¹. W źródłach XVI-wiecznych, m. in.: *Regestrum wybierania poboru w mieście knyszyńskim z roku 1577* oraz *Powiat Bielski, Drohicki i Mielnicki, 1580 r.*, poświadczono następujące nazwy²:

Andrichoicz Cit 67, SHNO I 17; Paweł Czimochoicz Cit 67, SHNO I 61; Piotr Gemanoicz Cit 68, SHNO I 94; Siemion Joskieicz Cit 70, SHNO I 139; Stanisław Olixieicz Cit 70, SHNO I 271; Jan Ozegoicz Cit 69, SHNO I 281; śl. Mikołaj Pietroicz, śl. Jadam Piotroicz Zawist SHNO II 30; Liewon Pułianoicz Cit 69, SHNO II 58; Rudnikoicz DachN 76; Jakób Rudzieicz Cit 70, SHNO II 75.

Przedstawienie tematu, podanie współczesnych form gwarowych nazwisk stało się możliwe dzięki przygotowywanej (w zasadzie będącej na ukończeniu) elektronicznej wersji *Kartoteki nazwisk do Słownika współczesnych nazwisk mieszkańców regionu białostockiego*, redagowanego przez Michała Kondratiuka (Uniwersytet w Białymstoku). Kartoteka obejmuje nazwiska obywateli Rzeczypospolitej zamieszkających w gminach wiejskich i miastach, położonych na obszarze między Kanałem Augustowskim na północy, a rzeką Bug na południu. Zachodni zasięg badanego terenu wyznaczają rzeki Netta, Biebrza, Narew, Ślina, Mień, Nurzec i Bug, wschodni zaś – granica państwowa z Białorusią.

Materiały do kartoteki *Słownika współczesnych nazwisk mieszkańców regionu białostockiego* zbierali w latach 1960–1971 pracownicy Zespołu Filologii Białoruskiej Instytutu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie, następnie od początku lat 90. ubiegłego wieku studenci filologii rosyjskiej i filologii białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku (do roku 1997 Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku). W drodze bezpośrednich eksploracji zapisano nazwiska oficjalne, urzędowe, oraz głównie wśród mieszkańców wsi, brzmienie ludowe nazwisk. W obszernym, liczącym ponad 13 tysięcy nazwisk zbiorze znalazły się antroponimy genetycznie polskie, białoruskie, ukraińskie, rosyjskie, litewskie, niemieckie, tatarskie, żydowskie i inne. Hasłem w onomastykonie będzie nazwisko podane w formie urzędowej, następnie w postaci gwarowej (zapisane w transkrypcji fonetycznej). Przy każdym antroponimie określona zostanie jego frekwencja poprzez wskazanie liczby rodzin noszących dane nazwisko w konkretnej miejscowości. Objątna zostanie etymologia i budowa słowotwórcza antroponimu³.

¹ Por. L. D a c e w i c z, *Historia nazwisk...*, s. 70.

² Na podstawie prac: L. C i t k o, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok 2001 (dalej skrót: Cit); *Słownika historycznych nazw osobowych Białostocczyzny (XV–XVII w.)*, Białystok 1997 (dalej skrót: SHNO); oraz L. D a c e w i c z, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok 2014 (dalej skrót: DachN).

³ Na podstawie publikacji M. K o n d r a t i u k a, *Zasady opracowania i struktura SŁOWNIKA WSPÓŁCZESNYCH NAZWISK MIESZKAŃCÓW REGIONU BIAŁOSTOCKIEGO [w:] Onimizacja i apelatywizacja*, red. Z. Abramowicz i E. Bogdanowicz, Białystok 2006, s. 405–413.

Ze wspomnianej wyżej Kartoteki dla potrzeb artykułu wyekscepowalam 576 nazwisk, które przez autochtonów – mieszkańców regionu białostockiego wymawiane są z uproszczonym sufiksem *-ewicz*, *-owicz*. Zredukowany przyrostek był zapisywany przez eksploratorów w trojaki sposób: *-eicz* z *i* niezgłoskotwórczym, *-ejcz* (ze spółgłoską *j*) lub *ei^acz*, analogicznie *-oicz*/*-ojcz*/*-oi^acz*.

Jako przykłady można podać następujące nazwy: nazwisko oficjalne *Abramowicz* w miejscowości Zielony Gaj, gm. Janów, pow. sokólski, ma formę gwarową *Abramoicz* (1 rodzina); nazwisko *Augustynowicz* w miejscowości Nowodworce gm. Wasilków, pow. białostocki jest wymawiane *Augustynoicz* (3 rd.); nazwisko *Bogdanowicz* we wsi Wólka Ratowiecka, gm. Czarna Białostocka, pow. białostocki brzmi *Bahdanqi^acz* (1 rd.); nazwisko *Butkiewicz* w trzech miejscowościach gm. Suchowola, pow. sokólski: Suchowola (1 rd.), wś Pokośno (1 rd.), wś Trzyrzecze (3 rd.) jest wymawiane jako *Butkiejcz*; nazw. *Dacewicz* we wsi Synkowce, gm. Nowy Dwór, pow. sokólski brzmi *Dacejcz* (4 rd.); nazw. *Gudewicz* w czterech wsiach gm. Suchowola, pow. sokólski: Chodorówka Nowa (2 rd.), Dryga (1 rd.), Połomin (1 rd.), Trzyrzecze (4 rd.) oraz w miejscowości Aulakowszczyzna (1 rd.), gm. Korycin, pow. sokólski ma formę gwarową *Gudejcz*/*Gudejcz*. Oto inne przykłady nazwisk:

Harasimowicz, gw. *Harasimojcz*: wś Rogacze (1 rd.), gm. Nowy Dwór, pow. sokólski; wś Sadowo (2 rd.), gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski.

Hlebowicz, gw. *Hlebojcz*: wś Bobrowniki (2 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski; wś Orłowice (3 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski.

Jarmołowicz, gw. *Jarmołojcz*: wś Reszkowce (1 rd.), gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski.

Jurgielewicz, gw. *Jurgielejcz*: wś Brzozowo (1 rd.), gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski; wś Dryga (1 rd.), gm. Suchowola, pow. sokólski; wś Kopciówka (6 rd.), gm. Suchowola, pow. sokólski; wś Stary Szor (1 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski.

Klimowicz, gw. *Klimojcz*: wś Brody (1 rd.), gm. Korycin, pow. sokólski; wś Karpowice (1 rd.), gm. Suchowola, pow. sokólski; wś Trzyrzecze (1 rd.), gm. Suchowola.

Lachowicz, gw. *Lachoj^acz*: wś Brzozówka Koronna, gm. Czarna Białostocka, pow. białostocki.

Leonowicz, gw. *Leonojcz*: wś Janowszczyzna (1 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski.

Makarewicz, gw. *Makarejcz*: wś Krugło (1 rd.), gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski; wieś Krukowszczyzna (1 rd.), gm. Korycin, pow. sokólski; wś Lipina (6 rd.), gm. Sokółka; wś Nowy Dwór (1 rd.), gm. Nowy Dwór, pow. sokólski; wś Słojniki (2 rd.), gm. Sokółka; wś Kopczany (1 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski; Kolonie Lipsk, gm. Lipsk, pow. augustowski; wś Krasne (1 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski; wś Kurianka (2 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski; wś Siółko (1 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski.

Misiewicz, gw. *Misijcz*: wś Laskowszczyzna (1 rd.), gm. Korycin, pow. sokólski; wś Reszkowce (1 rd.), gw. *Misijcz*, gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski.

Ościłowicz, gw. *Aściłojcz*: wś Stara Kamionka (4 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski.

Panasewicz, gw. *Panasejcz*: wś Ciemne (1 rd.), gm. Suchowola, pow. sokólski; wś Czerwonka (1 rd.), gm. Suchowola; wieś Rutkowszczyzna (1 rd.), gm. Suchowola; gw. *Panasejcz*, wieś Skindzierz (1 rd.), gm. Korycin, pow. sokólski; gw. *Panasejcz*, wś Jałowo (6 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski.

Sakowicz, gw. *Sakojcz*: wś Bombla (4 rd.), gm. Korycin, pow. sokólski; gw. *Sakojcz*, kol. Osierodek (1 rd.), gm. Czarna Białostocka, pow. białostocki.

Szułowicz, gw. *Szułojcz* // *Szułojcz*: wś Płaska, gm. Płaska (1 rd.), pow. augustowski.

Tarasewicz, gw. *Tarasejcz*: wś Butrymowce (1 rd.), gm. Nowy Dwór, pow. sokólski; kol. Chilmony (1 rd.), gm. Nowy Dwór; wś Nowy Dwór (3 rd.), gm. ts.; gw. *Tarasejcz*, wś Jałowo (2 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski; wś Krasne (1 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski; wś Lipszczany (1 rd.), gm. Lipsk, pow. augustowski.

Usewicz, gw. *Usejcz*: wś Rakowicze, gm. Lipsk, pow. augustowski.

Ziniewicz, gw. *Ziniejcz*: wś Janowszczyzna (1 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski.

Żukiewicz, gw. *Żukiejcz*: wś Planteczka (1 rd.), gm. Sokółka, pow. sokólski.

Frekwencja nazwisk z uproszczonymi sufiksami na obszarze objętym badaniami przedstawia się następująco: w gminie Sokółka odnotowano 113 nazwisk (202 rodziny), w gm. Dąbrowa Białostocka – 84 nazwiska (118 rd.), gm. Korycin – 80 nazwisk (92 rd.), gm. Suchowola – 69 nazwisk (107 rd.), gm. Czarna Białostocka, pow. białostocki – 68 nazwisk (103 rd.), gm. Nowy Dwór – 64 nazwiska (105 rd.), gm. Lipsk pow. augustowski – 57 nazwisk, gm. Janów – 19 nazwisk (23 rd.), gm. Płaska, powiat augustowski – 5 nazwisk (6 rd.), gm. Wasilków, pow. białostocki – 3 nazwiska (5 rd.), gm. Szudziałowo – 1 nazwisko (2 rd.), gm. Krynki – 1 nazwisko (1 rd.).

Większość wymienionych gmin wchodzi w skład powiatu sokólskiego. Jest on położony w środkowej części obecnego województwa podlaskiego, od wschodu graniczy z obwodem grodzieńskim na Białorusi. Gminy Czarna Białostocka i Wasilków od północy sąsiadują z powiatem sokólskim. Gmina Lipsk od południa graniczy z pow. sokólskim, od wschodu przylega do granicy państwowej z Białorusią, podobnie gmina Płaska od wschodu graniczy z Białorusią, a przez jej północną część przepływają wody Kanału Augustowskiego.

Na podstawie wyżej zarysowanego obszaru można wyznaczyć przybliżoną naturalną granicę występowania zredukowanego sufksu -ewicz//owicz w formach gwarowych nazwisk: na północy jest to Kanał Augustowski, południową granicę stanowi rzeka Supraśl, zachodni zasięg wyznacza rzeka

Brzozówka, a na wschodzie granica państwowa z Republiką Białorusi. Wskazany obszar to północna Białostoczczyzna, obszar typowo pograniczny, zróżnicowany pod względem językowym, etnicznym i wyznaniowym.

Nazwiska urzędowe wymawiane są w gwarze z cechami charakterystycznymi dla danej miejscowości. Znaczną część antroponimów notowano we wsiach i miasteczkach powiatu sokólskiego, gdzie do dnia dzisiejszego część mieszkańców posługuje się gwarą białoruską. Podobna sytuacja językowa utrzymuje się w gminach Lipsk, Czarna Białostocka i Wasilków, tu najstarsi mieszkańcy, głównie wyznania prawosławnego, znają gwarę białoruską. Zebrany materiał onimiczny odzwierciedla niektóre cechy fonetyczne właściwe tej gwarze. Wymienić tu należy m. in.:

- zjawisko akania: por. *Astapojcz* od *Ostapowicz*; *Aściłojcz* – *Ościłowicz*; *Chadukiejcz* – *Chodukiewicz*; *Jawarojcz* – *Jaworowicz*; *Karankiei^acz* – *Koronkiewicz*; *Tamkojcz* – *Tomkowicz*; *Wajtulejcz* – *Wojtulewicz*.

- obecność *ũ* niezgłoskotwórczego: *Kaũnieroi^acz* od *Kownierowicz*; *Laũkiei^acz* – *Lewkowicz*; *Łaũrynojcz* – *Ławrynowicz*; *Paũkiejcz* – *Pałkiewicz*; *Waũojcz* – *Wołowicz*.

- zachowanie tylnojęzykowej lub krtaniowej głoski *h*: *Bahdanoi^acz* od *Bogdanowicz*; *Hisztaroi^acz* – *Gisztarowicz*; *Hruszejcz* – *Gruszewicz*; *Hryhatojcz* – *Grygutowicz*;

Redukcja sufiksu w formach gwarowych nazwisk na obszarze powiatu sokólskiego jest na tyle silna, konsekwentna, że znalazło to swoje potwierdzenie w nazwach terenowych tego obszaru. Nazwiska na *-ewicz*/*-owicz* mogą stanowić człon określający mikrotoponimu lub samodzielny nazwę terenową. Przykłady mikrotoponimów wynotowano z pracy doktorskiej autorki artykułu, pt. *Mikrotoponimia dawnego powiatu sokólskiego*¹ oraz ze *Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski*².

DANILEICZOŮ ŁUH, gw. *Dańil'eičou Łux*, gen. *-čovaha Ł'uha*, kolonia, pole, wś Sadowo, gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza, podstawą mikrotoponimu jest nazwisko *Danilewicz* RymSN: 57³. II czł. n. topograficzna = ap. brus. *лыг*, pol. *łęg*.

DARGIEJCZAWA HORKA, gw. *Darg''ei^ačava H'orka*, gen. *-voi^a Har'y*, loc. *-vuj Har'y^e* wzgórze, wś Nomiki, gm. Sokółka, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza od nazw. *Dargiewicz*, mieszkańca wsi Nomiki KAB, RymSN: 77. II czł. n. topograficzna = ap. brus. *зопка* 'górką, pagórek'.

¹ A. Filinowicz, *Mikrotoponimia dawnego powiatu sokólskiego*, Białystok 2012. Maszynopis pracy.

² N. Barszczewska [i in.], *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, t. 1–2, Warszawa 1992 oraz *Indeks nazw gwarowych do Słownika nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, Warszawa 1995.

³ Frekwencję nosicieli nazwisk określono na podstawie *Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, opracowanego przez K. Rymuta, Kraków 2002. Wersja elektroniczna *Słownika* w programie PDF (dalej skrót RymSN) oraz Kartoteki nazwisk do *Słownika współczesnych nazwisk mieszkańców regionu białostockiego*, redagowanego przez M. Kondratiuka (dalej skrót KAB).

GABINIEJCZA TRYBA, gw. *Gab'ín'ei^ača Tr'yba*, gen. -ča -by, tryba, wś Trzcianka, gm. Janów, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza od nazw. *Gabiniewicz* RymSN: 32. II czł. n. kulturowa = ap. *tryba* 'droga leśna; granica, miedza oddzielająca leśne kwartały lub pola i łąki'.

GÓREJCZUŃ NADZIEŁ, gw. *Gur'ejčuŃ Naž''ét*, gen. -čovocho -ła, loc. -čovum *Naž''iéli*, las, wś Nowinka, gm. Sidra, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Górewicz* RymSN: 15. II czł. n. kulturowa = ap. brus. *надзёл* 'ziemia otrzymana podczas parcelacji'.

HRYNIEJCZAŃ ŁUH, gw. *Hryn'ei^ačaŃ Łux*, gen. -čavaha -hu, kolonia, pastwisko, wś Jałówka, gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Hryniewicz* KAB, RymSN: 1. II czł. n. topograficzna = ap. brus. *лыг*, pol. *łęg*.

MAKAREJCZYNA, gw. *Makar'ejčyna*, gen. -ny, loc. -ńi, łąka, wś Sławno, gm. Dąbrowa Białostocka, pow. sokólski. – N. dzierżawcza utworzona od nazw. *Makarewicz* KAB, RymSN: 203.

MANCEJCZA ŁĄKA, gw. *Manc'ei^ača Łonka*, gen. -ča -k'i, loc. -čui^a -nce, łąka, wś Stary Szor, gm. Sokółka, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Mancewicz* RymSN: 65. II czł. n. topograficzna = ap. *łąka*.

MANCEJCZKA, gw. *Manc'ei^ačka*, gen. -čk'i, loc. -čcy, łąka, las, wś Lebie-dzin, gm. Sokółka, pow. sokólski. – N. dzierżawcza utworzona od nazw. *Mancewicz* RymSN: 65.

MARKIEJCZAŃ ŁUŻOK, gw. *Mark''ei^ačaŃ Łuž'ok*, gen. *Mark''ei^ačavaho Łušk'a*, loc. -čavum *Łušk'u*, łąka, wś Ostrynka, gm. Janów, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Markiewicz* RymSN: 29. II czł. n. topograficzna = ap. brus. *лужок*, dem. od *лыг* 'łęg'.

SINKIEJCZAŃ ŁUH, gw. *Šink''ei^ačaŃ Łux*, gen. -čaho Ł'uha, loc. -čam -zi, łęg, łąka, wś Igryły, gm. Sokółka, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Sienkiewicz* RymSN: 299. II czł. n. topograficzna = ap. brus. *лыг*, pol. *łęg*.

TARASEJCZAWA CHWAINA, gw. *Taras'ei^ačava Xvain'a*, gen. *Taras'ei^ačava Xvain'é*, las, wś Żuki, gm. Sokółka, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Tarasewicz*, mieszkańca wsi Żuki KAB, RymSN: 85. II czł. n. topograficzna od brus. *хвойна* 'las sosnowy'.

WANKIEJCZAWA HARA, gw. *V'ank'ei^ačava Har'a*, gen. *V'ank'e^ačevaj Har'yě*, loc. -vuj -r'yě, wzgórze, wś Nowowola, gm. Janów, pow. sokólski. – I czł. n. dzierżawcza utworzona od nazw. *Wańkiewicz* występującego na Białostoczczyźnie KAB; II czł. n. topograficzna = ap. brus. *запа* 'góra'. Na Sokólszczyźnie leksemem *har'a* nazywa się każde wzniesienie, czy wypukłość terenową, nawet niewielką; *har'a* ma także przenośne znaczenie, często oznacza 'nieurodzajną część pola położoną na wzniesieniu, pole nienadające się do uprawy lub w ogóle pole na wyższym miejscu'¹.

¹ Por. Cz. Ł a p i c z, *Apelatywy geograficzne w nazwach miejscowości powiatu sokólskiego*, „Acta Universitatis Copernici” 1973, nr 10, z. 57, s. 58-59; t e n ż e *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostoczczyzny na tle wschodniostowiańskim*, Warszawa 1981, s. 13-15.

Przedstawione mikrotoponimy zasięgiem występowania ograniczają się do kilku gmin powiatu sokólskiego. Odnotowano je w gminach: Sokółka (5 nazw), Dąbrowa Białostocka (3 nazwy), Janów (3 nazwy), Sidra (1 nazwa).

Cechą charakterystyczną wyżej wymienionych mikrotoponimów jest ich białoruskie brzmienie fonetyczne. Powiat sokólski znajduje się na obszarze gwar wschodniosłowiańskich. Gwara, którą posługują się najstarsi mieszkańcy powiatu, głównie części wschodniej, jest naturalnym przedłużeniem na zachód białoruskiego dialektu południowo-zachodniego (jego pogrupy grodzieńsko-baranowickiej)¹.

Postać fonetyczna zapisów nazw może zależeć od tego, w jakim stopniu zachowała się gwara białoruska, jest bardziej archaiczna, czy też w dużym stopniu spolonizowana. Brzmienie nazw może również zależeć od informatora w danej miejscowości. Na ogół rozmówcy starsi podają nazwy z cechami gwar białoruskich, a młodszy często starają się podawane nazwy polonizować. Cechy gwary białoruskiej przeważają w pasie wschodnim, natomiast na zachodzie powiatu sokólskiego jest więcej wpływów polskich. Cechy językowe mikrotoponimów pokrywają się ze współczesnym zróżnicowaniem dialektalnym terenu przedstawionym w *Atlasie gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*².

Podobne zjawisko fonetyczne zauważa Jadwiga Głuszkowska-Babicka w artykule *Interferencja językowa w nazwach terenowych północno-wschodniej Polski*. Autorka podaje przykłady uproszczenia sufiksu -ewicz, -owicz w kilku mikrotoponimach z powiatów augustowskiego, suwalskiego i sokólskiego, np. *Paćuk'ei^ač'a Ogrót*: pole, brzeg jeziora, wś Komarowce, gm. Krasnopol, pow. suw. [podstawą mikrotoponimu było zapewne nazwisko *Pacukiewicz* odnotowane w pow. suwalskim, RymSN: 6 osób³. – A.F.]; *Łonka Zdank'ei^ač'a*: łąka we wsi Muły, gm. Płaska, pow. aug. [od nazwiska *Zdankiewicz* występującego w pow. augustowskim, RymSN: 16 osób]; *Vaśuleiž Butka*: łąka we wsi Żarnowo Drugie, gm. Augustów, pow. augustowski; *Taraś'ei^ač'ava Xvain'a*, las, wś Żuki, gm. Sokółka, pow. sokólski [A.F. podstawą mikrotoponimu jest nazwisko *Tarasiewicz* popularne na Sokólszczyźnie, RymSN: 85]. Badaczka zaznacza, iż powyższe zjawisko zachodzi pod wpływem gwar białoruskich i jest konsekwentne w okolicach Sokółki⁴.

¹ Porównaj prace: А. Крывіцкі, *Дыялекталогія беларускай мовы*, Мінск 2003, s. 176; Е.С. Мяцельская, Э.Д. Блінава, *Беларуская дыялекталогія. Практыкум*, Мінск 1991, s. 193-194 oraz N. Barszczewska, M. Janowski, *Dialektologia białoruska*, Warszawa 2012, s. 134-135, 144-156.

² Na podstawie cechy fonetycznych, morfologicznych i leksykalnych przedstawionych w *Atlasie gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, pod red. S. Glinki, A. Ob-
rębskiej-Jabłońskiej, J. Siatkowskiego, Wrocław 1980; t. 2-3, pod red. S. Glinki, Wrocław 1989, 1993; t. 5-8, pod red. I. Maryniakowej, Warszawa 1995, 1996, 1999, 2003; t. 4, Warszawa 2012.

³ Frekwencję nosicieli nazwisk określono na podstawie *Słownika nazwisk używanych w Polsce na początku XXI wieku*, oprac. Kazimierz Rymut, Kraków 2002. Dalej skrót RymSN.

⁴ J. Głuszkowska-Babicka, *Interferencja językowa w nazwach terenowych północno-wschodniej Polski*, „Acta Albaruthenica” 2012, t. 12, s. 99-122.

Nazwy terenowe z uproszczonym sufiksem -ewicz, -owicz notowano również w kilku rejonach obwoду grodzieńskiego na Białorusi. Przykłady onimów wyekscerpowano ze *Słownika onomastycznego Grodzieńszczyzny*¹. Oto niektóre przykłady:

Адамойчава Студня. Студня (каля хаты Адамовіча). Лойці, Ашмянскі раён.

Ан'іскейчаў Агарод. Поле (каля хаты Аніскевіча). Ганчары, Іўеўскі раён.

Багдз'ейчава Дарога. Дарога. Сенцяняты, Смаргонскі раён.

Багдз'ейчава Лука. Сенажаць (каля хаты Багдзевіча). Сенцяняты, Смаргонскі раён.

Багдз'ейчавыя Тундры. Надзел зямлі (неўрадлівы, належаў Багдзевічу). Сенцяняты, Смаргонскі раён.

Багдз'ейчаў Сад. Сад (належаў Багдзевічу). Вялікая Нявіша, Шчучынскі раён.

Багдз'ейчаў Хвайняк. Лес (належаў Багдзевічу). Чэневічы, Іўеўскі раён; Сенцяняты, Смаргонскі раён.

Барнатойчава Мяжа. Мяжа (між палёў Бернатовіча). Сінкіняты, Іўеўскі раён.

Барнатойчаў Камень. Вялікі камень (побач з надзелам Бернатовіча). Сінкіняты, Іўеўскі раён.

Будрэйчаў Лес. Лес. Аўсядава, Лідскі раён.

Бухнейчава Алея. Сад (належыць Бухневічу). Вялікая Нявіша, Шчучынскі раён.

Бухн'ейчава Сцежка. Сцежка (праз сад Бухневіча). Вялікая Нявіша, Шчучынскі раён.

Бялейчава Гара. Пагорак (каля хутара Бялевіча). Сінкіняты, Іўеўскі раён.

Бялейчаў Дуб. Дуб (на падворку Бялевіча). Сінкіняты, Іўеўскі раён.

Кавалейчы. Поле (належала Кавалевічу). Вялікая Нявіша, Шчучынскі раён.

Лінкейчава Крыніца. Крыніца (яе выкапаў Лінкевіч). Сінкіняты, Іўеўскі раён.

Ляскейчава Мяжа. Мяжа. Плёткі, Шчучынскі раён.

Мілакойчава Гара. Пагорак (на ім быў пахаваны пан Мілаковіч). Адэльск, Гродзенскі раён.

Місэйчаў Роў. Роў (каля хаты Місевічаў). Белазораўцы, Іўеўскі раён.

Сацэйчаў Пераезд. Дарога (каля хаты Сацэвіча). Казіміраўка, Гродзенскі раён.

Шалейчаў Лес. Лес (належаў Шалевічу). Буцілы, Лідскі раён.

Rejony, w których zarejestrowano mikrotoponimy, tj.: grodzieński, szczuczyński, lidzki, iwiejski, oszmiański, smorgoński, położone są w półno-

¹ В.М. Ламака, Ж.С. Сіплівеня, П.У. Сцяцко, Т.А. Якубовіч, *Анамастычны слоўнік Гродзеншчыны, у 2-х частках, ч. I: Мікратапонімы*, Гродна 2005.

cnej części obwodu grodzieńskiego, przy granicy z Litwą, rejon grodzieński bezpośrednio graniczy z powiatem sokólskim.

Wnioskować należy, iż zjawisko skracania formantów *-ewicz*/*-owicz* w wariantach gwarowych nazwisk i w nazwach terenowych jest cechą właściwą dla gwar białoruskich. Przyczyny powstania tego zjawiska, jego rozwój i występowanie na obszarze Białostoczczyzny wymaga dalszych badań.

Alina Filinowicz

Suffixes *-ewicz*, *-owicz* in Surnames and Toponyms of the Region of Białystok as well as Their Syncope in Dialect Forms

A b s t r a c t

In the introduction of the article the author presents the function of the *-ewicz* and *-owicz* forms in Polish and Belarusian. Next, the author explains the idea of shortening the forms from *-ewicz*, *-owicz* to *-eicz*, *-oicz*, respectively, in the contemporary dialect forms of surnames in the region of Białystok and in the microtoponymy of the region. Belarusian features of the analysed forms are indicated. The author also presents some examples of the syncope of the 16th century names in Podlasie. The article also defines the frequency and range of occurrence of the contracted forms of surnames and microtoponyms in the region of Podlasie.